

Lisbeth Ahlgren Jensen

Rapport vedr. ophold ved Det Danske Institut i Athen 1.-14.10. 2016

Som led i et forskningsprojekt med fokus på Hortense Panum (1856-1933), der var en pionér inden for dansk musikvidenskab, tilbragte jeg i første halvdel af oktober 2016 to udbytterige uger på Det Danske Institut i Athen. Mit mål var at sætte mig ind i de vilkår, Panum arbejdede under, da hun 1915-31 skrev sit hovedværk: en afhandling i tre bind om strengeinstrumenterne i middelalderen og deres forløbere i antikken. Da der kun er bevaret sporadiske rester af instrumentet fra dette tidsrum, arbejdede hun med emnet på grundlag af *ikonografiske* og *litterære* kilder, heriblandt mange fra den græske kulturkreds. Jeg benyttede derfor opholdet i Athen til at se så mange antikke instrumentafbildninger som muligt samt til at opdatere min viden med hensyn til periodiseringen af græsk kultur. Panum nåede på sine mange rejser aldrig så langt som til Grækenland og var derfor henvist til at diskutere grækernes instrumenter ud fra de genstande, hun havde set på de store museer i bl.a. Italien, Berlin, Paris, London og Oxford samt på gengivelser i bøger og kataloger. Hendes fremstilling præges af en – i forhold til vore dage – utilstrækkelig periodisering af græsk kultur, og jeg søgte derfor under mine besøg på museerne (bl.a. det arkæologiske museum, det cycladiske museum og Akropolismuseet) at sammenholde instrumentafbildningerne med den i dag brugte periodisering. I denne forbindelse var det også nyttigt for mig at læse noget af den nyere litteratur om græsk kunst i gæsteboligens bibliotek. Jeg var desuden på det nordiske bibliotek og på British School for at læse nyere engelske, tyske og franske fremstillinger om antikke græske instrumenter. Jeg fik hermed bestyrket mit indtryk af, at i oversigtsværker efter 1990 figurerer Panums afhandling (engelsk version reprintet 1970) ikke længere på litteraturlisten, men i specialartikler om emnet henvises der fortsat til hendes mere end 80 år gamle arbejde. Hendes afhandling er dermed stadig et hovedværk, selv om der siden er gjort mange arkæologiske fund, hun ikke kendte til, og dateringer er blevet ændret.

Det var særlig tilfredsstillende for mig at kunne konstatere, at Hortense Panums hypotese om de cycladiske vinkelharper *ikke* er blevet modbevist. Hun pegede således på, at det ikke kunne være en lukket trekantharpe (svarende til den i dag mest brugte), man ser på de harpespillende *figuriner* fra Keros og Thera. Oldtidens vinkelharper var almindeligvis åbne og havde altså kun en ramme til to af siderne, mens den tredje side udgjordes af den yderste og længste streng. På grundlag af en analyse af figurernes håndstillinger argumenterede hun imidlertid for, at

den tredje side i vinklen var at opfatte som en streng, der blev spillet på. Billedhuggeren havde efter hendes mening været nødt til at afbilde (udskære i sten) den skrå forbjælke for at kunne vise instrumentets form: ”enkeltvis at gengive samtlige Strenges lod sig jo i det haarde Materiale vanskeligt gøre”, som hun fastslår i *Middelalderens Strengeinstrumenter og deres Forløbere i Oldtiden* (1915, bd. 1, s. 68). Den skrå bjælke skulle altså symbolisere, at det drejede sig om et strengeinstrument.

En af de vigtigste konklusioner på min beskæftigelse med Hortense Panums samlede forfatterskab er, at hun i sin organologiske forskning gik en helt anden vej end den mand, Angul Hammerich (1848-1931), der er blevet udpeget til at være dansk musikvidenskabs fader. Hammerich var den første, der underkastede bronzealderens lurer en grundig undersøgelse og på baggrund af de spilbare eksemplarer, der er fundet i Danmark, fik han nogle musikere til at spille på dem ved særlige lejligheder, fx St. Hansaften fra Nationalmuseets tag. Også komponisten Carl Nielsens anvendelse af lurer i et friluftsspil med middelalderligt emne opført i Dyrehaven ca. 1910, var med til at skrive lurerne ind i en fortælling om en svunden nordisk guldalder eller højkultur. Da lurerne ofte blev fundet parvis, gav det anledning til en hypotese om, at der allerede i bronzealderen blev spillet flerstemmigt på dem. Flerstemmighed i musikken betragtes som et vigtigt skridt i udviklingen fra enkel natursang til kunstfærdig musik i store former, og Hammerichs forskning fik derfor meget opmærksomhed i andre europæiske lande, hvor man gerne så Norden og *det nordiske* som en vægtig kulturel modpol til de kulturelle strømninger, der var udgået fra det østlige middelhavsområde, Grækenland og Rom. Herved blev der samtidig givet næring til en perverteret forestilling om det *ariske* menneskes overlegenhed – med alt hvad det indebærer af rædsler under 2. verdenskrig.

Hortense Panum pegede derimod på, at alle de instrumenter, der siden det 8. århundrede var blevet udbredt i Nordvesteuropa, fx *harpen*, *lyren* og *fidlen* var efterkommere af orientalske eller mellemøstlige instrumenter. Ligeledes var *strygerbuen* af arabisk eller indisk herkomst og sandsynligvis indført i Europa o. år 1000. Inden man begyndte at udvikle strengeinstrumenter med indskæringer i siden (som det kendes på fx violin og guitar) og hævede strengene over instrumentdækket ved hjælp af en buet *bro*, pegede hun på, forsøgte man sig med at spille med buen på instrumenter med lige sider og strenge i samme niveau. Hun tegnede altså billedet af en frodig kulturudveksling fra øst til vest, der var sket under både fredelige og fjendtlige møder, herunder ved bytte, erobring, handel og korstog. Hun bestræbte sig derved på at skrive

instrumenterne ind i en større og langt mere vidtfavnende kulturhistorisk sammenhæng end det national-chauvinistiske perspektiv, Hammerich anlagde på bronzelurerne. Ikke mindst af denne grund er hun i dag aktuel.

Atter en gang tak for at jeg fik mulighed for at opholde mig i så fine omgivelser i Athen. Jeg håber, jeg en dag kan vende tilbage.

Med venlig hilsen

Lisbeth Ahlgren Jensen